PUNJAB POLICE • PSSSB • PUNJAB PCS • GOVERNMENT EXAMS

HOUSE OF ASPIRANTS

ਭਾਰਤੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ

ਅਧਿਆਇ 5

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕਿੰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

Prepared by someone who has already achieved what you are preparing for.

WEBSITE	EDITION	LANGUAGE
houseofaspirants.in	October 2026	Punjabi

House of Aspirants

Punjab's bilingual exam-preparation platform

houseofaspirants.in

Welcome, Aspirant

Thank you for choosing **House of Aspirants**. These notes are written for every serious government-exam aspirant: **exam-oriented, easy to understand and free**.

> *"Prepared by someone who has already achieved what you are preparing for."*

HOW TO GET THE MOST FROM THESE NOTES

1 Read
Go through the chapter once and mark the points that are new to you.

2 Practise
Attempt this chapter's MCQ quiz on houseofaspirants.in.

3 Revise
Check previous year questions on the topic and revise your marked points.

Visit Our Website

- Bilingual notes: Punjabi & English
- Daily quiz & chapter-wise MCQs
- Monthly current affairs
- 10+ years of previous year papers
- Progress tracking

Scan to visit

www.houseofaspirants.in

Join Our Telegram Channel

- Latest notes, first
- Daily updates
- Exam notifications
- Weekly PDFs
- Live guidance sessions

Scan to join

t.me/HouseOfAspirant

Keep Learning. Keep Growing. Keep Achieving.

Team House of Aspirants

© 2026 House of Aspirants. These notes are for educational purposes only. Reproduction, redistribution or commercial use without permission is prohibited.

ਅਧਿਆਇ 5

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕਿੰਗ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (Banking System)

ਇਤਿਹਾਸ, ਬੈਂਕਿੰਗ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ ਕਮੇਟੀਆਂ

ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ

- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕਿੰਗ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ
- ਬੈਂਕਿੰਗ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਮੇਟੀਆਂ

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

- ਭਾਰਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਬੈਂਕ **Bank of Hindustan** ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ **1770** ਵਿੱਚ **Calcutta** ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਸੀ।
- ਭਾਰਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕ (Commercial Bank) **Allahabad Bank** ਸੀ।
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਬੈਂਕ **Punjab National Bank (1894)** ਹੈ।

Bank of Hindustan ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਹੋਰ ਬੈਂਕ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ:

ਬੈਂਕ	ਸਾਲ	ਵੇਰਵਾ
General Bank of India	1786–1791	
Bank of Bengal	1809	ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਬੈਂਕ (Presidency Bank)
Bank of Bombay	1840	ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਬੈਂਕ
Bank of Madras	1843	ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਬੈਂਕ
Oudh Commercial Bank	1881–1958	ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕ

ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਬੈਂਕਾਂ ਤੋਂ State Bank of India ਤੱਕ

- ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ **East India Company** ਨੇ ਤਿੰਨ **ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਬੈਂਕ** ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ: Bank of Bengal, Bank of Bombay ਅਤੇ Bank of Madras।
- ਸਾਲ **1921** ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇੱਕ ਬੈਂਕ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ – **Imperial Bank of India**।
- ਸਾਲ **1955** ਵਿੱਚ **Gorwala Committee** ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਉੱਤੇ Imperial Bank ਦਾ **ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ (Nationalisation) ਕੀਤਾ ਗਿਆ** (ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਲੈ ਲਿਆ) ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਬਦਲ ਕੇ **State Bank of India (SBI)** ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ – ਅੱਜ ਇਹ **ਸਰਕਾਰੀ ਖੇਤਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਬੈਂਕ (Public Sector Bank) ਹੈ**।

ਬੈਂਕਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ

ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਬੈਂਕ ਨਿੱਜੀ ਮਾਲਕੀ ਹੇਠ ਸਨ। ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮਾਂ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਬੈਂਕਿੰਗ ਦੇ ਅਹਿਮ ਪੜਾਅ

1949 — **Banking Regulation Act** ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯਮਾਂ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ; RBI ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

1969 **14 ਬੈਂਕਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ** – ਉਹ ਬੈਂਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮ (Deposits) **₹50 ਕਰੋੜ** ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ।

1975 **ਖੇਤਰੀ ਪੇਂਡੂ ਬੈਂਕ (Regional Rural Banks — RRBs)** ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ।

1980 **6 ਹੋਰ ਬੈਂਕਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ** (ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮ **₹200 ਕਰੋੜ** ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੀ), ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੁੱਲ ਗਿਣਤੀ ਹੋ ਗਈ **20**।

1991 **Narasimham Committee** ਬੈਂਕਿੰਗ ਸੁਧਾਰਾਂ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ। RBI ਨੇ **ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਦੇ 10 ਬੈਂਕਾਂ (Private Sector Banks)** ਨੂੰ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦਿੱਤੇ; ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਬੈਂਕ ਭਾਰਤੀ ਬੈਂਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਉੱਦਮ (Joint Ventures) ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਸਨ।

1992 **SEBI** ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਭੂਤੀ ਬਾਜ਼ਾਰ (Securities Market) ਨੂੰ ਨਿਯਮਾਂ ਹੇਠ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਮਿਲੇ (ਇਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1988 ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ)।

1999 **FEMA** ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਨੇ **FERA** ਦੀ ਥਾਂ ਲਈ, ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਦੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ (Foreign Exchange Transactions) ਨੂੰ ਨਿਯਮਾਂ ਹੇਠ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਯਾਦ ਰੱਖੋ

- ਬੈਂਕਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ: **1969 (14 ਬੈਂਕ)** ਅਤੇ **1980 (6 ਬੈਂਕ)** – ਕੁੱਲ **20**।
- SBI ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਾਲ **1955** ਵਿੱਚ ਹੋਈ (Gorwala Committee)।
- Imperial Bank of India ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਾਲ **1921** ਵਿੱਚ ਹੋਈ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕਿੰਗ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

ਕਾਨੂੰਨ	ਮੁੱਖ ਗੱਲਾਂ
Reserve Bank of India Act, 1934	RBI ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ **Hilton Young Commission** ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ RBI ਨੂੰ ਮੁਦਰਾ ਨੀਤੀ (Monetary Policy), ਮੁਦਰਾ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ। RBI ਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ: **1 ਅਪ੍ਰੈਲ 1935**।
Banking Regulation Act, 1949	ਇਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕਿੰਗ ਨੂੰ ਨਿਯਮਾਂ ਹੇਠ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ RBI ਨੂੰ ਬੈਂਕਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦੇਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਨਿਯਮ ਤੈਅ ਕੀਤੇ।
State Bank of India Act, 1955	ਇਸ ਨੇ **SBI** ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ SBI ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੰਪਨੀਆਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚਾ ਦਿੱਤਾ।
Banking Companies (Acquisition and Transfer of Undertakings) Acts, 1970 and 1980	ਵੱਡੇ ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਕੀਤਾ: **14 ਬੈਂਕ 1969 ਵਿੱਚ** ਅਤੇ **6 ਬੈਂਕ 1980 ਵਿੱਚ**।
Foreign Exchange Management Act (FEMA), 1999	ਇਸ ਨੇ **FERA, 1973** ਦੀ ਥਾਂ ਲਈ; ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਦੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚਾ ਦਿੱਤਾ।
Banking Regulation (Amendment) Act, 2020	ਇਸ ਨੇ RBI ਨੂੰ **ਸਹਿਕਾਰੀ ਬੈਂਕਾਂ (Cooperative Banks)** ਉੱਤੇ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ RBI ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਲਿਆਂਦਾ।

ਬੈਂਕਿੰਗ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਮੇਟੀਆਂ

ਕਮੇਟੀ	ਸਾਲ
ਪਹਿਲੀ Narasimham Committee	1991
Khan Committee	1997
ਦੂਜੀ Narasimham Committee	1998
Verma Committee	1999

ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਸੁਝਾਅ

Narasimham Committee ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬੈਂਕਿੰਗ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੈ (1991 ਅਤੇ 1998)। **Hilton Young Commission** ਦਾ ਸੰਬੰਧ RBI ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾਲ ਹੈ।

ਛੇਤੀ ਦੁਹਰਾਈ

1. Bank of Hindustan (1770, Calcutta) ਭਾਰਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਬੈਂਕ ਸੀ।
2. Oudh Commercial Bank – ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲਾ ਪਹਿਲਾ ਬੈਂਕ।
3. ਤਿੰਨ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ 1921 ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਕੇ Imperial Bank of India ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।
4. Imperial Bank ਸਾਲ 1955 ਵਿੱਚ SBI ਬਣਿਆ (Gorwala Committee)।
5. 14 ਬੈਂਕਾਂ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ 1969 ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ; 6 ਹੋਰ ਬੈਂਕਾਂ ਦਾ 1980 ਵਿੱਚ।
6. RRBs ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1975 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ।
7. RBI Act 1934 – Hilton Young Commission; RBI ਨੇ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 1935 ਨੂੰ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।
8. FEMA 1999 ਨੇ FERA 1973 ਦੀ ਥਾਂ ਲਈ।
9. Banking Regulation (Amendment) Act 2020 ਨੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਬੈਂਕਾਂ ਨੂੰ RBI ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ।